
РОЗДІЛ 2.

ФІНАНСОВІ ТА ІНСТИТУЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ ТРАНСФОРМАЦІЇ

2.1. Фінансові інститути трансформації бізнесу: можливості національних банків розвитку в контексті структурних змін і повоєнного відновлення

Кіндзерський Ю.В.,

доктор економічних наук,

провідний науковий співробітник відділу інноваційної політики, економіки та організації високих технологій

ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»

Ключові слова: національні банки розвитку, структурні зміни, трансформація бізнесу, повоєнне відновлення.

Впродовж багатьох десятиліть національні банки розвитку (НБР) відігравали важливу роль у фінансово-інвестиційному забезпеченні започаткування, розбудови, трансформації, модернізації і реструктуризації бізнесу у періоди динамічної індустріалізації і структурних змін в багатьох країнах світу. Завдяки їх підтримці були створені новітні перспективні технології і сфери виробництва, де діяльність бізнесу отримувала якісно вищу продуктивність і дохідність. НБР активно долучалися до розбудови малого і середнього бізнесу, в тому числі до створення бізнесу у віддалених і відсталих регіонах, чим забезпечувалось міжрегіональне вирівнювання. Вони виступали чи не єдиним фінансовим інститутом, спроможним пом'якшувати наслідки циклічних кризових спадів, виконуючи контрциклічне стимулювання поточної та інвестиційної діяльності бізнесу.

Специфіка і направленість діяльності національних банків розвитку компенсувала чимало недоліків функціонування звичайних комерційних банків у стосунках із реальним сектором. Кожна хвиля науково-технічного прогресу і просування нових технологій і продуктів на ринок завжди підтримувалась банками розвитку. На сьогоднішній день перед країнами постала масштабна проблема трансформації і переструктурування економіки на засадах сталості, зеленого переходу, формування циркулярного виробництва. Банки розвитку провідних країн світу активно долучилися до вирішення цієї проблеми.

В Україні, яка зазнає жорстокої воєнної агресії з боку російської федерації, несе колосальні людські втрати і матеріальні збитки, постає проблема як забезпечення стійкості національного господарства в умовах тривалої виснажливої війни, подальшої повоєнної відбудови, структурної трансформації і модернізації економіки, так і урахування при цьому принципів сталого розвитку

і пріоритетів зеленого переходу. Формування національного банку розвитку в Україні стає актуальним завданням, а в його вирішенні значну цінність представляє урахування світового досвіду створення і функціонування таких установ.

Національні банки розвитку, поряд з інвестиційними, структурними, регіональними, суверенними фондами, належать до категорії спеціально створюваних державою фінансових інститутів розвитку для формування і підтримки довгострокових стійких трендів бажаних структурних змін в економіці з точки зору стратегічних пріоритетів її розвитку. Серед цих установ найбільшого поширення набули саме банки розвитку.

Перші подібні банки з'явилися у другій половині XIX століття у період розгортання першої промислової революції у Франції, Німеччині, Італії, Сполучених Штатах Америки. Швидко зростаючий індустріальний сектор цих країн потребував значних фінансових ресурсів, які звичайні приватні банки не могли надати як через відсутність достатнього обсягу таких ресурсів, так і через високі ризики їх вкладання у нові галузі [1, с.22]. Крім того стрімкий розвиток промисловості потребував паралельних довгострокових інвестицій у масштабні інфраструктурні проекти, які ініціювались урядами. Вони мали значні екстернальні економічні і соціальні ефекти реалізації, чинили значний позитивний вплив на усю економіку, проте з точки зору комерційних банків були непривабливими. Тому фінансування інфраструктурних проектів також було покладено на банки розвитку. Як відзначають дослідники, на той час різниця між банками розвитку, орієнтованими на довгострокову масштабну підтримку виробничих та інфраструктурних проектів, та звичайними комерційними банками, що займалися короткостроковим, дрібним і не ризиковим кредитуванням, була колосальною, і саме національні банки розвитку стали ключовою передумовою для промислового злету багатьох нинішніх розвинених країн.

Нині НБР існують у більшості країн світу, незалежно від того розвинені ці країни чи розвиваються. Зацікавленість урядів у створенні та функціонуванні таких установ в останні десятиліття лише зростає. Підтвердженням цього є той факт, що починаючи з 2000 р. в світі було створено 25% від загальної кількості банків розвитку, що нині існують [2, с.14]. Поява значної кількості нових банків розвитку пов'язана із переосмисленням причин світової фінансово-економічної кризи 2008-2009 років та завданнями подолання відірваності фінансового сектору від потреб реальної економіки. Також перед країнами постали проблеми подолання фрагментарності і крихкості ланцюгів виробництва і постачань, що проявились під час пандемії COVID-19. Виникли серйозні потреби в підвищенні

обороздатності країн, зумовлені зростанням глобальних воєнно-політичних загроз внаслідок війни російської федерації проти України, розпочатої у 2022 р. В цілому діяльність національних банків розвитку дедалі тісніше пов'язується із необхідністю долання зростаючих соціальних, демографічних, технологічних і кліматичних викликів, що постали перед людством.

Станом на 2021 р. у світі налічувалось 510 банків розвитку, виділених за спеціальними критеріями, географією діяльності, розмірами, спеціалізацією, організаційною моделлю бізнесу [3, с. XIII]. З них 85% повністю належали державам, у 10% банків держава володіла контрольним пакетом (50-99%) і лише 2% установ були приватними [2, с.15]. За розміром сукупних активів 38% банків належали до малих (активи менше 1 млрд дол. США), середніми були 35% (1–9,9 млрд дол. США), 21% належали до великих (10–99 млрд дол. США), лише 2% відносились до мегабанків (активи перевищували 100 млрд дол. США).

Більшість малих банків розвитку була зосереджена в бідних країнах, що розвиваються. Хоча номінально ці банки належать до категорії малих, для таких країн вони є великими фінансовими установами, а зважаючи на слабку розвиненість або взагалі нерозвиненість у них внутрішнього ринку капіталу, банки розвитку є чи не єдиним інститутом, спроможним надавати довгострокову інвестиційну підтримку бізнесу на прийнятних умовах і в рамках завдань розбудови країн, що ставляться урядами.

Національні банки розвитку завжди виступали фінансовою складовою реалізації багатьох аспектів економічної політики уряду. Тому їх часто вважають політичними банками, чия діяльність переводить політичні ініціативи у практичну площину. Єврокомісія визначає банки розвитку як «юридичні особи, що здійснюють фінансову діяльність на професійній основі, яким держава або суб'єкт держави на центральному, регіональному чи місцевому рівні надає мандат на провадження діяльності із розвитку чи просування» [4, с.13]. Комісія називає такі переваги банків розвитку як:

- спроможність подолання провалів ринку краще від приватних суб'єктів, забезпечення найбільш ефективного і стратегічного використання державних коштів;

- наявність особливого досвіду і знання контексту місцевого бізнес-середовища, спільноти інвесторів, а також національної політики і стратегій, що необхідно для посилення впливу інвестиційних програм ЄС на інвестиції, зростання і зайнятість;

- стимулювання довгострокового фінансування в таких галузях політики, як зміни клімату, навколишнє середовище, розвиток інновацій, соціального і людського капіталів;

– реалізація фінансових інструментів ЄС, що виходять за рамки інвестиційних планів ЄС;

– функція врівноваження процесу зниження заборгованості комерційних банків.

Спеціалізація і діяльність банків розвитку спрямована на масштабну і довгострокову фінансову підтримку інвестиційних проєктів, що створюють значні позитивні зовнішні соціально-економічні ефекти і закладають нові структурно-технологічні та інноваційні довгострокові тренди розвитку країн. Водночас ці проєкти не можуть бути повністю профінансовані приватним сектором з причин їх високої ризикованості, тривалих термінів окупності, відсутності швидкої прямої економічної вигоди для приватних позичальників, значної невизначеності довгострокових перспектив розвитку [5]. До сфер, у яких зосереджені інтереси НБР, належать економічна й соціальна інфраструктура, зокрема енергетика, транспорт, зв'язок, іригація, житлове будівництво, охорона здоров'я, освіта. Також вони надають потужну підтримку капіталомістким і високотехнологічним галузям промисловості, серед яких нафтовидобування, металургія, хімія, нафтохімія, машинобудування. Значна кількість банків розвитку зосереджена на підтримці і розбудові високопродуктивного сільського господарства, вони активно сприяють розбудові експортних виробництв і просуванню експорту країн на зовнішні ринки. Сферою особливих інтересів цих установ є усебічна підтримка малого і середнього бізнесу.

Банки розвитку відіграли ключову роль у відновленні економік країн Європи (Німеччина, Італія) та Азії (Японія) після завершення Другої світової війни. Пізніше їхнім коштом було здійснено технологічне переозброєння енергетики, автомобілебудування, рибної промисловості в Японії, профінансовані проєкти з енергозбереження, розвитку комунальної інфраструктури та житлового будівництва в Німеччині. Нині на банки розвитку урядами провідних розвинених країн покладається нова функція – фінансове забезпечення дослідницької та інноваційної діяльності, починаючи з її ранніх етапів, підтримка просування проривних радикальних високоризикових інноваційних продуктів і технологій, створення принципово нових сфер виробництва і нових ринків інноваційної продукції, в тому числі за напрямками досягнення Цілей сталого розвитку, забезпечення зеленого переходу, циркулярного виробництва тощо [6].

За моделлю організації бізнесу банки розвитку поділяють на три основні види [7, с. 26-27]:

– установи першого рівня, або роздрібні, які діють як прямі кредитори, що безпосередньо взаємодіють із кінцевими споживачами, маючи розгалужену

мережу відділень. Вони надають свої послуги за нижчою ціною ніж звичайні комерційні банки, при цьому залишають за собою високі ризики кредитування і високі операційні витрати. Частка банків першого рівня близько 40% у загальній кількості усіх банків розвитку;

– установи другого рівня, або оптові. Вони виступають постачальниками коштів для місцевих фінансових установ, які в свою чергу спрямовують їх кінцевим споживачам. Це дозволяє банкам розвитку опосередковано отримати більшу кількість клієнтів при менших операційних витратах. Банків розвитку другого рівня близько 10% у загальній кількості;

– установи з комбінованою моделлю роздрібного та оптового кредитування. Таких банків близько 50%.

Надаючи свої послуги, банки розвитку безпосередньо впливають на покращення ділового клімату через створення так званого інклюзивного фінансового сектору, сприяння і підтримку розвитку малого і середнього бізнесу, зниження волатильності фінансової системи до криз.

Формування інклюзивного фінансового сектору передбачає можливість надання доступних послуг абсолютній більшості населення і суб'єктам бізнесу, що відповідають їх потребам. У цьому контексті банки розвитку відіграють визначальну роль у забезпеченні широкого доступу до своїх кредитів суб'єктів малого і середнього бізнесу, суб'єктів сільськогосподарського виробництва, суб'єктів, що працюють у віддалених і слабо розвинених сільських районах.

Сприяння розвитку малого і середнього бізнесу здійснюється через фінансові механізми (пільгові доступні кредити у місцевій та іноземній валютах, лізинг, непряме фінансування через фінансових посередників), механізми гарантій (гарантування кредитів, наданих іншими фінансовими установами), технічну допомогу (консультування щодо розвитку бізнесу із залученням профільних фахівців та бізнес асоціацій).

Банки розвитку відіграють важливу роль у зниженні волатильності економіки до криз та сприяють згладжуванню ділового циклу. Це обумовлено тим, що приватні фінансові установи мають проциклічну поведінку, яка характеризується надмірним кредитуванням у період зростання і його обмеженням під час кризи. Коли система перебуває у кризі, інформаційна асиметрія між позичальниками та кредиторами ускладнює отримання кредиту навіть для надійних позичальників. Тому контрциклічне фінансування, яке надають банки розвитку, сприяє стабілізації економіки й допомагає підтримувати певний рівень інвестицій.

Діяльність банків розвитку прямо пов'язана із заповненням прогалин у функціонуванні фінансового сектору, зокрема шляхом надання пільгового

довгострокового фінансування, в тому числі для реалізації складних великих виробничих та інфраструктурних проєктів, екологічних проєктів. Банки розвитку надають також специфічне короткострокове фінансування, наприклад для розвитку інфраструктури, яке стосується зокрема доступних кредитів на поповнення обігових коштів суб'єктів.

Для розвитку середньострокових і довгострокових ринків боргових зобов'язань банки розвитку активно застосовують сек'юритизацію – випуск боргових цінних паперів під заставу активів, що генерують дохід. Це дозволяє акумулювати більше коштів для фінансування інфраструктурних проєктів і долучити до їх реалізації приватний бізнес. Також банки розвитку ініціюють надання суб'єктам синдигованих кредитів із залученням для цього декількох приватних фінансових установ, розділяючи з ними майбутні ризики і прибутки.

Підтримка суб'єктів бізнесу з боку банків розвитку також здійснюється шляхом акціонерного фінансування, коли замість надання кредитів вони стають діловими партнерами суб'єктів, викуповуючи частину їх акцій з правом подальшого зворотного пільгового викупу акцій самими суб'єктами у разі успішної реалізації ними проєктів. Для зниження ризиків кредитування банки розвитку застосовують кредитні гарантії при залученні суб'єктами приватних коштів.

Джерелами фінансування самих банків розвитку виступають спеціальні бюджетні трансферти від уряду, кошти міжнародних фінансових організацій (Світовий банк, глобальні інвестиційні фонди), випуск корпоративних облігацій на місцевий та міжнародний ринки капіталів, залучення коштів на міжбанківському ринку, депозити від населення.

На сьогоднішній день сукупні активи банків розвитку в світі становлять колосальну суму – 22,4 трлн дол. США, що на думку експертів цілком достатньо для фінансування масштабних інвестиційних проєктів і програм з вирішення багатьох проблем людства. Насамперед це стосується сфери боротьби зі змінами клімату і подолання негативного впливу людини на стан навколишнього природного середовища, а також питань подолання бідності через створення нових високопродуктивних робочих місць [8]. Банки розвитку при цьому можуть стати потужними каталізаторами для залучення приватного капіталу у суспільно важливі проєкти.

Досвід функціонування банків розвитку у світі вартий уваги і наслідування в багатьох країнах, які ще не мають подібних фінансових установ. До таких країн належить Україна, яка нині перебуває у досить складному соціально-економічному становищі внаслідок не зовсім вдалих економічних реформ і війни проти неї з боку російської федерації.

Перед Україною стоїть низка складних завдань щодо забезпечення стійкого функціонування економіки під час війни та ефективної протидії російській агресії, повоєнного відновлення економіки, спрямованого не лише на подолання збитків, спричинених війною і повернення на довоєнний рівень, але і на якісну модернізацію національного господарства і переструктурування виробництва задля усунення технологічної і економічної відсталості країни. Уряд України у розв'язанні цих питань покладає занадто великі і не зовсім виправдані сподівання на зовнішню донорську допомогу від іноземних країн, міжнародних фінансових організацій та фондів, приватних компаній, ігноруючи при цьому наявні внутрішні ресурси і можливості.

Зауважимо, що іноземна допомога буде спрямовуватись переважно на відновлення зруйнованого війною, оскільки її обсяги вже зараз оцінюються виходячи виключно із завданих збитків. Водночас, проблеми подолання відсталості виробництва, його переструктурування і модернізації на новій технологічній основі залишатимуться поза увагою іноземних донорів, а країні пропонують зберегти нинішню аграрну і сировинну спеціалізацію. Крім того, відсутність мотивації у іноземців вкладати кошти у розбудову нових високотехнологічних сфер в Україні пов'язано не лише із надвисоким рівнем ризикованості і невизначеності перспектив їх діяльності через постійну воєнну загрозу, але і через їх небажання перетворити Україну на зайвого конкурента для розвинених країн в умовах перенасичених товарних ринків.

Таким чином у вирішенні проблеми технологічної модернізації і переструктурування вітчизняного виробництва Україна може покладатися виключно на власні зусилля і ресурси, не сподіваючись на зовнішню допомогу і зацікавленість іноземних інвесторів. При цьому також не варто розраховувати на вітчизняну приватну ініціативу і приватний фінансовий ресурс у забезпеченні переструктурування в умовах зруйнованих і паралізованих війною чи взагалі нерозвинених і відсутніх ринків, "короткого" горизонту планування діяльності суб'єктів, що домінує не лише у воєнний, але і у мирний час, і відповідного дефіциту "довгих" кредитних грошей на здійснення масштабних і складних інвестиційних проєктів зі значними строками окупності і ризиками реалізації.

У цьому зв'язку в Україні виникає об'єктивна потреба у створенні власного національного банку розвитку, наявність якого дозволить, з одного боку, акумулювати значні грошові ресурси, а з іншого – сконцентрувати ці ресурси на розвиткові пріоритетних галузей і сфер виробництва за одночасного підвищення їхньої доступності і зменшення вартості для позичальників.

В Україні, за даними НБУ, станом на 31 грудня 2024 р. діяв 61 банк, 7 з яких належать державі, – Приватбанк, Ощадбанк, Укресімбанк, Укргазбанк,

Сенсбанк, Перший інвестиційний банк, Мотор-Банк [9]. При цьому на держбанки припадає 53,3% активів банківського сектору, або майже 2,1 трлн грн (близько 28% від ВВП 2024 р.¹). У веденні своєї господарської діяльності і отриманні прибутків вітчизняні держбанки нічим не відрізняються від приватних комерційних банків, тому уряд ставить питання про їх приватизацію. Водночас зауважимо, що альтернативою приватизації може бути перетворення існуючих державних банків (усіх або частини з них) на єдиний державний банк розвитку України з відокремленими структурними підрозділами відповідно до специфіки функціональних завдань, які будуть на нього покладені у питаннях розбудови окремих галузей, сфер, регіонів тощо. Зараз для України поки що є унікальний шанс створити такий банк без особливих адміністративних зусиль і пошуку значних фінансових ресурсів для забезпечення його діяльності. Водночас після приватизації держбанків цей шанс буде втрачений, а перспективи подолати відсталість і розбудувати нову високотехнологічну економіку, в тому числі сподіваючись на іноземний капітал, будуть нереалістичними.

У процесі формування українського банку розвитку, з огляду на досвід діяльності таких установ у зарубіжних країнах, слід одразу закласти у його організаційну модель ряд відмінностей від комерційних банків, щоб не дублювати їх діяльність та відповідати своєму функціональному призначенню. Зокрема цей банк повинен:

– мати специфічний механізм мобілізації довгострокових ресурсів. Їх доцільно формувати за рахунок капітальних видатків бюджету, доходів від приватизації державного майна, емісійних та кредитних коштів НБУ, довгострокових кредитів комерційних банків, отриманих під державні гарантії на виконання державних інвестиційних програм, залучених урядом кредитів від іноземних та міжнародних фінансових організацій, коштів від емісії середньострокових і довгострокових облігацій внутрішньої державної позики, призначених на покриття бюджетного дефіциту, емісії власних інвестиційних облігацій;

– створювати особливий механізм довгострокового інвестування в основний капітал реального сектора, зокрема через прямі довгострокові та облігаційні кредити, вклади в акціонерний капітал;

– у своїй діяльності виходити із загальнодержавних інтересів і завдань соціально-економічної політики, не переслідуювати мети одержання прибутку за одночасного слідування принципу беззбитковості; надавати гарантії іншим

---

¹ Оцінка приблизна, здійснена з урахуванням номінального ВВП за 2023 р. (6537,8 млрд грн), попередньої оцінки індексу зростання ВВП у 2024 р. (3,6%) та індексу споживчої інфляції за 2024 р. (12%), наведених НБУ (<https://surl.li/ltgvlw>).

фінансовим інститутам щодо повернення кредитів, перерозподіляючи тим самим їх кредитний ризик та стимулюючи до розширення кредитування;

– працювати у комерційно непривабливих сферах, тим самим не створювати конкуренції комерційним банкам. Основний акцент у кредитуванні робити на пріоритетних об'єктах соціального й економічного розвитку – неприбуткових, малоприбуткових, капіталомістких, з тривалим строком окупності й високими ризиками втрати коштів;

Діяльність національного банку розвитку в Україні як під час війни, так і у період повоєнної відбудови, доцільно спрямувати на вирішення таких стратегічних завдань:

– фінансове забезпечення проєктів, здійснюваних у рамках державної стратегії розвитку; розширення доступу національних компаній до довгострокового фінансування на прийнятних для останнього умовах, формування національного ринку довгострокового капіталу;

– експертиза та фінансування інвестиційних проєктів у пріоритетних галузях і сферах, нових галузях, розвиток яких матиме стратегічне значення у перспективі, але нині стримується «провалами ринку»;

– розміщення цільових інвестиційних державних позик та відкриття гарантованих державою депозитів для залучення коштів населення з їхньою подальшою трансформацією в довгострокові інвестиційні ресурси;

– реалізація інвестиційних проєктів, направлених на вирівнювання регіональних диспропорцій;

– фінансова, кредитна та гарантійна підтримка поточної та інвестиційної діяльності малого і середнього бізнесу;

– підтримка зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів;

– кредитування підприємств реального сектора, що зазнають тимчасового дефіциту оборотних коштів з одночасним здійсненням розрахунково-касового обслуговування цих підприємств;

– виконання агентських функцій при реалізації інвестиційних проєктів, фінансованих міжнародними організаціями; надання гарантій по залучених суб'єктами кредитах від закордонних або вітчизняних фінансових організацій;

– підвищення частки кредитів, що надаються на технологічну модернізацію, фінансування програм із підвищення кваліфікації персоналу підприємств, удосконалення систем управління й підвищення продуктивності праці;

– консалтинг підприємств щодо їхнього розвитку, реструктуризації, залучення кредитів, емісії цінних паперів.

Активна участь вітчизняного банку розвитку в економічних перетвореннях має бути забезпечена через:

– переважну підтримку не окремих галузей, а конкретних технологій і виробництв нових продуктів, освоєння яких забезпечить значні позитивні зовнішні ефекти;

– тісну взаємодію з бізнесом в ухваленні рішень при збереженні достатньої автономії банку. Формами такої взаємодії можуть бути координаційні дорадчі органи при банкові із представників уряду й приватного бізнесу, спільна експертиза перспективних інвестиційних проєктів, участь представників бізнесу у раді директорів банку;

– надання переваги приватно-державному партнерству в реалізації завдань з метою своєчасного запобігання неефективному вкладенню державних коштів, підвищення загальної інвестиційної активності приватного сектора та захисту інвестицій від макроекономічних і політичних ризиків;

– вибудовування системи управління банком на основі аналізу отриманих результатів та створення механізмів протидії ймовірним ризикам; незалежний зовнішній контроль за діяльністю банку.

У вирішенні основних завдань банк розвитку в Україні повинен взаємодіяти з профільними органами влади й долучатися до розроблення й ухвалення ними відповідних господарських рішень. Такий підхід дозволить вирішити проблеми фінансово-інвестиційного забезпечення повоєнної відбудови, подолання відсталості, модернізації і розвитку економіки України на новій технологічній основі.

Підводячи підсумки, відзначимо, що національні банки розвитку слід розглядати як важливий і ефективний інструмент фінансового забезпечення розбудови бізнесу, індустріалізації та структурної трансформації економіки. У перспективі роль цих установ в світі зростатиме. Це обумовлено: по-перше, переходом бізнесу до функціонування на засадах сталого та зеленого розвитку і відповідною необхідністю інвестиційного забезпечення його діяльності у сферах нової економіки; по-друге, зростаючою невизначеністю результатів інноваційних процесів отримання нових "зелених" технологій і продуктів; по-третє, загостренням кризових проявів у світовій економіці через занепад старих галузей і становлення нових, у зв'язку з чим особливо актуальною ставатиме контрциклічна функція банків розвитку у збереженні активності бізнесу. Важливою рисою провідних національних банків розвитку світу стає розширення їх сфери впливу і підтримки суб'єктів на усіх етапах інноваційного циклу – від фундаментальних досліджень і прикладних розробок до створення нових виробництв і виведення нових продуктів на ринок. В Україні, яка зазнає

воєнної агресії з боку російської федерації, є гостра необхідність створення власного національного банку розвитку не лише для фінансово-інвестиційного забезпечення стійкості вітчизняного бізнесу у період війни, але й для забезпечення повоєнної структурної модернізації економіки, швидкого повоєнного відновлення країни на новій технологічній основі. Зважаючи на це, світовий досвід діяльності таких установ може бути ефективно застосований в Україні.

Список використаних джерел:

1. Chandrasekhar C.P. *National Development Banks in a Comparative Perspective. Rethinking Development Strategies after the Financial Crisis – Volume II: Country Studies and International Comparisons* / A. Calcagno (ed.). UNCTAD. New York and Geneva. 2016. PP. 21-30. DOI: <https://doi.org/10.18356/8c01d4b6-en>.
2. 2017 Survey of National Development Banks. *Global Report. World Bank Group. Global Knowledge & Research Hub in Malaysia*. 2018. 63 p. <https://surl.li/vdslnh>.
3. Xu J., Marodon R., Ru X. *Mapping 500+ Development Banks: Qualification Criteria, Stylized Facts, and Development Trends. The Institute of New Structural Economics at Peking University. Beijing*. 2021. 42 p. <https://surl.li/qcglhd>.
4. Colombo M., Cuda M. *The Role of Public Development Banks & Institutions in the Implementation of the United Nations' Agenda 2030: A Survey in Europe. European Economy Discussion Papers*. 2023. № 179. 42 p. <https://surli.cc/mylnob>
5. Griffith-Jones S., Ocampo J.A. (eds). *The Future of National Development Banks, Initiative for Policy Dialogue. Oxford, Oxford University Press*. 2018. 388 p. DOI: <https://doi.org/10.1093/oso/9780198827948.001.0001>.
6. Mazzucato M., Penna C. *Beyond Market Failures: The Market Creating and Shaping Roles of State Investment Banks. Institute for New Economic Thinking. Working Paper № 7*. 2015. 43 p. <https://surl.li/bffewu>.
7. *The Role of National Financial Institutions in the Implementation of NDCs. Global Report. Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH. Bonn*. 92 p. <https://surli.cc/mlpkfn>.
8. Mazzucato M., Glennie J. *How Global Public Investment Should Work. Project Syndicate*. 2024. Nov 19. <https://surli.cc/dfplmf>
9. Огляд банківського сектору. Лютий 2025. Національний банк України. 2025. <https://bank.gov.ua/ua/news/all/oglyad-bankivskogo-sektoru-lyutyi-2025-roku>.